

SÜMMANÎ BABA

Muaz ERGÜ

Erzurumlu Âşık Sümmanî... Sümmanî Baba... “Ervahı ezelde levhi galemde” diyerek söze başladığı şiirinde insanın, insan ömrünün hülasasını dile getirir. Koca bir ömrün hülasası... Dünya hayatı meşgalesiyle, aldaticılığıyla insanı içine alan, yutan bir kara dumana benzer. Kendini aydınlık gösteren, türlü ziynetlerle süsleyen bir kara duman... Kopup geldiği yeri hatırandan çıkaran, ezeli yeminini unutan insan dünyanın bu kara dumanında yitip gider. Dünyaya kapılanlar, hayatın fenalığından murat bekleyenler ancak yanılırlar. Ömür denen muammayı çözmeden çekip giderler. Sıdk-ı sadıklar, âşıklar, ömür sermayesini hiç yoğa harcayanlardır ancak mesut olanlar. Acının içindeki huzur, irfanın sunduğu mesutluk...

Sümmanî Baba, bu hengâmede, bu keşmekeşte yitip gitmeyen ve yitip gitmeye meyyal âdemoğullarının elinden tutan, onlara elest bezminde ettikleri yemini hatırlatan bir büyük gönül eri. Öncülerden, önde olanlardan... Ömür sermayesini hiç yoğa harcayanlardan... Bekleyen ama beklenti için de olmayan...

*“Uyandım gafletten oldum perişan
Bir nur doğdu âlemler oldu ürüşan”...*

Dünyanın süslerine kanmayan, ömür yatağında gaflet uykusuna yatmayanlardan. Hüzün deryasına da dalmışlardan... Aşk ikliminden seslenir O, derin bir sızının içinden... Yaşamak denen o büyük düş kırıklığı... Avuçlarımızdan kayıp giderken zaman denen iksir geriye şu hakikat kalır, Sümmanî Baba’nın dediğince:

*“Gönül perişandır devr-i âlemde
Bir günümü yüz bin zara yazmışlar.”*

1861’de Erzurum’un Narman İlçesine bağlı Samikale köyünde doğar Sümmanî. Asıl adı Hüseyin... Hasan Ağa’nın oğlu... Baba ilim/irfan öğrenmiş, mü’min bir Anadolu insanı. Baştan ayağa Anadolu irfanı ve basireti... Hasan Ağa çobanlık yapıyor. Gönlü de beyni de kirlenmeyenlerden. Saf... Sümmanî de babası gibi çobanlık yapar. Ümmidir... Bugün irfana, basirete, aşka yabancılaşmış, Sümmanî’nin çoban olduğunu duyunca aaa çobanmış diye burun kıvrıracak, hor görececek onca bilgi yüklü cahil insan dolu dünyada. Ama o çoban, o ümmi adam bilimin, felsefenin anlamakta aciz kaldığı nice hakikati bir cümleye, bir mısraa sığdırmış.

*“Dünyayı sevenler veli değildir
Canı terkedenler deli değildir
İnsanoğlu gamdan hâli değildir
Her birini bir efkâra yazmışlar.”*

Evet, kendi aklını, gördüğünü, bildiğini meşrulaştırmak için kendi gibi düşünmeyenleri deli diye yaftalayan bir değerler zincirinin esaretindeyiz. Dünyayı mutlaklaştıranlar, dünyadan başka bir yer olduğuna inanmak istemeyenler, evrenselin esaretinden hoşnut olanlar ne canı terk edebilirler ne de malı... Bir yalanı gerçekmiş gibi yaşarlar. Sümmanî Baba işte bu yalanı ifşa ediyor. Alman Filozof Schopenhaur da dünyada gerçek mutluluğun olmadığını, yaşamın acıdan ibaret olduğunu söyler. Hayat bir aldatmaca der. O sonunda insanı hiçliğe, anlamsızlığa sürüklerken Sümmanî inançla, Allah’a teslimiyetle bütün bu manasızlığa karşı direnmeyi de bizlere gösterir.

Ümmilik sadece okuma yazma bilmemek değil. Ümmilik saflığı, bozulmamayı, anadan doğmuş gibi tertemiz kalabilmeyi de belirtir. İşte Sümmanî de tertemiz kalanlardan ve bu sebepten söyledikleri de hiç eskimeyenlerden. Anadolu’yu yurt edinmemizin, dindarlığımızın, otantik varlığımızın şifreleri dilde gizli. Sözlü kültürde... Sümmanî Baba’nın söyledikleri bu açıdan da çok önemli. Âşık, ozan, şair deyip geçmemek gerekir. Söyledikleri şiirden daha öte çaldıkları müzikten daha derin ve üzerinde durulması gereken değerler.

Sümmanî’ye selam olsun! Ruhu Şad, mekânı Cennet olsun!...

*“Sümmanî’yem ey dilyâre niderim
Başım alıp diyar diyar giderim
Yarın mahşer günü dava ederim
Siz mahşer yerine gelmez misiniz?”*

KARACA OĞLAN ELEŞTİRİSİNE KÜÇÜK CEVAPLAR: 4 /

HECİN DEVE Mİ, AT MI?

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

Kelimelerin zamana ve mekâna göre anlam değişimine uğradığını en iyi bilmesi gerekenlerin başında dil araştırmacıları gelmelidir. Yüzyıllarca önce dilimizde kullandığımız bir kelimenin zamanla anlamını kaybederek yeni bir anlamla karşımıza çıkması olağandır. Hatta bu olay bazen aynı zaman dilimi içinde fakat farklı coğrafyalarda da görülebilir. Konuya iki örnekle açıklık getirmek istiyorum.

yavuz kelimesi günümüzde çok kabul gören kelimelerden biridir. Çocuklarımıza bu adı koyarız, bu kelimeyi soyadı olarak da alır, sülale boyu kullanırız. İşte sizi birkaç Yavuz...

Yavuz Abadan (merhum prof.), Yavuz Donat (köşe yazarı), Yavuz Bingöl (sanatçı) Yavuz Selekman (merhum güreşçi ve oyuncu), Ali Yavuz Akpınar (öğrencim, emekli prof.), Yavuz Bülent Bakiler (şair)

Kemal Yavuz (prof.), Mehmet Ali Yavuz (eski Konya milletvekili), Fehmi Yavuz (prof., Millî Eğitim Bakanı), Haluk Yavuz (prof.)

Merhum Prof. Dr. Cem Dilçin'in düzenlediği *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara 1983) *Yavuz* adı için şu karşılıkları vermektedir:

Yavuz [yavız]: 1. Kötü, fena. 2. Sert, azgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli. 3. Kötülük, fenalık. (s. 239)

Çocuklarına bu adı koyanlar, ailelerine bu kelimeyi soyadı olarak alanlar acaba bu karşılıkları biliyorlar mıydı? Bana kalırsa bunların tamamına yakını Yavuz Sultan Selim'den alınan ilhamla konulmuştur.

Bir de *yosma* kelitemiz vardır. Hani şu şarkıdaki, 'Edalı bir *yosma* aldı kararım' söyleyişinin kahramanı olan kadını anlatan kelime. Kelimenin anlamı Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünde (Ankara 2011, 2609) *şen, güzel, fetan (genç kadın)* olmakla birlikte zamanla anlam kaybına uğramış ve olumsuz bir kimliğe bürünmüştür. Kuzeydoğu Anadolu bölgemizde çocuklara konulan adlardan biri de *yosma* iken son yıllarda özellikle batı illerine göçen ailelerin bu adı taşıyan bireyleri adlarını mahkeme kararıyla değiştirmektedirler.

Karaca Oğlan'ımızın kelimesi ise *hecin*'dir. İşte bu kelimeye yer veren dördlüğümüz:

*Kır at gelir hecin gibi
Yağmur yağar sicim gibi
Anam kızı bacım gibi
Gelir de karşımda durur*

İngilizce-Türkçe sözlükleriyle tanıdığımız James W. Redhouse bu kelitemize şu anlamları yüklemiştir:

Hecin: Babası hür olup cariyeden tevellüd eden adam ve halis Arap atıyla başka cins kısraktan hasil at. (Redhouse 1852-1853)

O halde şiirimizde *kır at* gibi gelen canlı ya *adam* veya *at* olmalıdır. Madde bu kadar, 'deve' 'meve' yok. Üstelik ilk anlamı oldukça farklı, ama dikkat edilirse buradaki iki anlamda da birleşme söz konusudur, oysa *deve* için böyle bir açıklama yok! Bu anlamın yüklendiği tarih ise 19. yüzyılın tam ortası...

Ya bizim ünlü eleştirmenimiz Yrd. Doç. Dr. Orhan Yavuz ne buyuruyor, bakalım: "Sayın Sakaoğlu 'hecin'e ... verdiği anlamlarla büyük bir bilim ve sözlük cinayeti işlemiştir. ... herhangi bir sözlüğe bakmak yeterliydi. Yazar 'hecin'e 'at' anlam...ını vermiş, yani saçmalamış. 'Hecin' bir deve çeşididir." (s. 92, nu. 491). (Noktalarla gösterilen yerler başka kelimelerle ilgili olduğu için alınmamıştır.) Burada *cinayet* ve *saçmalamak*la itham edilen kişi (Sakaoğlu), itham eden kişi (Yavuz)'nin hocasıdır ve lisans tezini yönetmiştir.

Erzurum'dan Konya'ya gelirken ona kefil olmuştur. Acaba Yavuz'un hocasına haksız yere bu kadar yüklenmesinin altında yatan bir Çapanoğlu mu vardır? Kendisine sorulması gerekirse de cevap veremeyeceği açıktır.

Sayın' diyerek bize rüşvet-i kelim eyleyen dil âlimi Yavuz, *Redhouse*'da *hecin* kelimesi anlamlandırılırken *deve* adının anılmadığından habersizdir. Peki, büyük dedesi *Yavuz* soyadını alırken neyi amaçlayarak (veya görevli memur verdiği için) kabul etmiştir? *Yavuz* kelimesinin *Tarama Sözlüğü*'ndeki anlamlarının çoğunu kaybettiği ve olumlu bir anlama büründüğünü bildikleri için almış olmalıdır.

Demek ki 19. yüzyılın ortalarında *hecin*'in karşılığı *deve* değilmiş. Yavuz'un karşılığı ise 20. yüzyılda olumlu bir anlam kazanmıştır.

Diyoruz ki ey eleştirmen (!) Sayın Yavuz, kelimeleri kullanıldıkları yüzyıllara göre anlamlandırmalıyız. Karaca Oğlan'ın şiirindeki kelimelere anlam yüklerken 21. yüzyılı değil âşığıımıza yakın dönemleri göz önünde bulundurmalıyız. Aman bu bilgimi unutup da öğrencilerinize yanlış bilgiler vermezsiniz, e mi!

Yazımızı üç kısa 'acemi eleştirmen' notunu başına kakarak bitirelim. Ki bir daha ayakkabı bağının yukarısına çıkmasın!

a. Sayın Yavuz buyuruyor: 477/1/3. *dizenin başındaki 'Bir' kelimesi fazladır, atılması gerekir.* (s. 73, nu. 315). Şiirin anılan dörtlüğünde değil, tamamında 'Bir' kelimesi yoktur!

b. "Yine aynı şiirin (372. şiir) 4. *katisında* kafîye bozukluğu ile karşılaşılıyor." (s. 69, nu. 292) Ne demek 'katisında?' *Çatisında* veya *kapısında* olabilir mi?

c. 'Sevgili' anlamındaki 'çıra' kelimesine ısrarla 'ateş' diyen Sayın Yavuz'dur, (s. 81, nu. 381) Zavallı sevgiliyi sıkılmadan ateş'e atmaktadır!

Evet, saçmalama ve cinayet kelimelerini, galiba kendisi için kullanacağı yerde yanlışlıkla bize yönelten öğrencim Sayın Yavuz, acaba bu dalaletle niçin saplanmıştı? Kendisine ne yapmıştık da böylesine celallenerak araştırma görevlilerini de taşeron eleştirmen olarak kullanmıştı? Halk edebiyatı doktora öğrenciliğinden kaçıp gitmesine izin verdiğimiz için mi bu yollara düşmüştü? Yoksa kimselerin inanamayacağı bir sebebin peşine takılıp kahramanlık yapmak için mi kıyamete kadar anılmayı göze almıştı? Verilecek cevabının olacağını sanmıyorum. Ben kendisini acaba affedebilecek miyim?